

ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО «ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»
ЗАХІДНОДОНБАСЬКИЙ ІНСТИТУТ

(назва навчального підрозділу)

КАФЕДРА ПРАВА

(повна назва кафедри, циклової комісії)

КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни «Господарський процес»

(назва дисципліни)

на тему: «Наказне провадження в господарському процесі»

Студента (ки) **Ченцової А.В.**

групи ІН35-9-22- Б1Пр(4,0од)

напряму підготовки (спеціальності) Право

Керівник, доцент кафедри права Житник М.О.

(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Оцінка:

Національна шкала _____

Кількість балів: ____ ECTS ____

Члени комісії

(підпис)

(прізвище та ініціали)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

м. Павлоград - 2026р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 НАКАЗНЕ ПРОВАДЖЕННЯ ЯК ІНСТИТУТ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА.....	7
1.1. Доктринальні підходи до визначення наказного провадження.....	7
1.2. Місце наказного провадження в системі форм господарського судочинства.....	10
1.3. Генеза правового регулювання наказного провадження у господарському процесі.....	13
РОЗДІЛ 2 ПРОЦЕСУАЛЬНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗДІЙСНЕННЯ НАКАЗНОГО ПРОВАДЖЕННЯ.....	16
2.1. Юридичні передумови виникнення наказного провадження.....	16
2.2. Стадійна структура наказного провадження в господарському процесі.....	20
2.3. Процесуальні засоби оскарження та скасування судового наказу.....	23
РОЗДІЛ 3 ПРОБЛЕМИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ НАКАЗНОГО ПРОВАДЖЕННЯ.....	26
3.1. Актуальні проблеми застосування наказного провадження в господарських судах.....	26
3.2. Забезпечення процесуальних гарантій учасників наказного провадження...28	
3.3. Перспективи розвитку наказного провадження в умовах реформування господарського судочинства.....	30
ВИСНОВКИ.....	33
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	36

ВСТУП

Сучасні тенденції розвитку господарських правовідносин в Україні зумовлюють підвищені вимоги до ефективності судового захисту прав і законних інтересів суб'єктів господарювання. Зростання кількості господарських справ, ускладнення договірних зв'язків та потреба у швидкому відновленні порушених майнових прав актуалізують використання спрощених процесуальних форм судочинства. У цьому контексті наказне провадження в господарському процесі відіграє важливу роль як механізм оперативного судового реагування на безспірні вимоги, що дозволяє мінімізувати часові та процесуальні витрати як для сторін, так і для суду.

Наказне провадження характеризується особливою процесуальною формою, яка відрізняється від позовного провадження відсутністю судового засідання, обмеженим колом процесуальних дій та ухваленням судового рішення у формі судового наказу. Водночас така спрощеність обумовлює дискусійність питання щодо дотримання основоположних принципів господарського судочинства, зокрема принципів змагальності, рівності сторін та забезпечення права на судовий захист. Особливої актуальності набуває проблема визначення безспірності вимог, оскільки саме вона є ключовою умовою застосування наказного провадження та водночас джерелом численних труднощів у правозастосовній практиці.

Нормативне закріплення наказного провадження у Господарському процесуальному кодексі України не усунуло всіх проблем його практичного застосування. Судова практика свідчить про неоднозначність підходів до оцінки підстав для видачі судового наказу, меж судового розсуду, а також процесуальних наслідків його скасування. У низці випадків наказне провадження фактично перетворюється на попередній етап позовного розгляду, що ставить під сумнів досягнення його основної мети - забезпечення швидкого та ефективного судового захисту безспірних вимог.

Актуальність дослідження наказного провадження в господарському процесі зумовлюється сучасними тенденціями розвитку економічних відносин та

трансформацією судової системи України в умовах реформування правосуддя. Зростання кількості господарських правовідносин, ускладнення договірних механізмів та підвищення динаміки обігу капіталу об'єктивно вимагають запровадження ефективних процесуальних інструментів, здатних забезпечити швидкий і дієвий судовий захист прав суб'єктів господарювання. У цьому контексті наказне провадження виступає одним із ключових механізмів спрощеного судочинства, покликаним забезпечити оперативне вирішення безспірних вимог за мінімального втручання суду в господарські процеси.

Водночас особливості процесуальної форми наказного провадження зумовлюють наявність низки проблемних аспектів, пов'язаних із практикою його застосування. Обмежений характер судового розгляду, відсутність повноцінної змагальності на стадії видачі судового наказу та формалізований підхід до оцінки доказів створюють ризики порушення процесуального балансу між інтересами стягувача та боржника. Особливої гостроти набуває питання визначення безспірності вимог, оскільки від правильності її оцінки залежить не лише законність судового наказу, а й ефективність подальшого судового захисту.

Актуальність теми посилюється також нестабільністю судової практики господарських судів щодо застосування норм, які регулюють наказне провадження. Відсутність єдиного підходу до тлумачення процесуальних підстав для видачі та скасування судового наказу призводить до правової невизначеності та знижує рівень довіри до цього інституту як ефективного засобу захисту прав

Стан наукової розробки. Проблематика наказного провадження неодноразово ставала предметом наукових досліджень вітчизняних учених-правників. Загальнотеоретичні засади господарського процесуального права, у межах яких аналізувалися процесуальна форма, судові рішення та принципи судочинства, досліджувалися у працях В. В. Комарова, О. П. Орлюк, О. М. Вінник, Ю. С. Червоного, С. Я. Фурси. Окремі аспекти наказного провадження, зокрема його правову природу, співвідношення з позовним провадженням та особливості судового наказу, розглядали Р. О. Куйбіда, М. М. Гуменюк, О. В.

Капліна, Н. Ю. Голубєва, О. І. Харитонова. Питання судового наказу як особливої форми судового рішення та процесуальні гарантії захисту прав боржника аналізувалися також у працях А. О. Селіванова, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. І. Тертишника, Є. О. Харитонова. Водночас наявні наукові дослідження переважно мають фрагментарний характер і не охоплюють наказне провадження як цілісний інститут господарського процесуального права з урахуванням сучасної судової практики, що зумовлює необхідність подальшого комплексного аналізу цієї проблематики.

Об'єктом даного дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі здійснення наказного провадження в господарських судах України.

Предмет дослідження становлять норми господарського процесуального законодавства України, доктринальні підходи та судова практика, пов'язані із застосуванням інституту судового наказу.

Метою курсової роботи є комплексне теоретико-правове та процесуально-аналітичне дослідження наказного провадження в господарському процесі України з метою з'ясування його правової природи, особливостей реалізації та проблем правозастосування.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких **наукових завдань**:

- з'ясувати правову природу наказного провадження в господарському процесі та узагальнити основні доктринальні підходи до його визначення;
- визначити місце наказного провадження в системі форм господарського судочинства та встановити його співвідношення з позовним провадженням;
- проаналізувати процесуально-правові передумови застосування наказного провадження та умови видачі судового наказу;
- дослідити процесуальні особливості здійснення наказного провадження, зокрема порядок видачі та скасування судового наказу;
- узагальнити судову практику застосування наказного провадження та обґрунтувати напрями вдосконалення його правового регулювання.

Методологічну основу дослідження становить сукупність загальнонаукових і спеціально-юридичних методів пізнання. Діалектичний метод дозволяє розглядати наказне провадження у розвитку та взаємозв'язку з іншими формами господарського судочинства. Формально-юридичний метод застосовується для тлумачення норм Господарського процесуального кодексу України. Системно-структурний метод використовується для аналізу наказного провадження як цілісного процесуального механізму, а порівняльно-правовий — для зіставлення наказного та позовного провадження, а також окремих європейських моделей спрощеного судочинства. Узагальнення судової практики та логіко-юридичний аналіз сприяють формуванню обґрунтованих наукових висновків і пропозицій.

Наукова новизна курсової роботи полягає у комплексному дослідженні наказного провадження в господарському процесі України як самостійного інституту господарського процесуального права з урахуванням сучасного стану правового регулювання та актуальної судової практики. У роботі поглиблено теоретичні уявлення про правову природу наказного провадження шляхом узагальнення та критичного осмислення наявних доктринальних підходів.

Таким чином, дослідження наказного провадження в господарському процесі має важливе теоретичне та практичне значення, оскільки сприяє поглибленню наукових уявлень про спрощені форми судочинства та може бути використане у правозастосовній діяльності господарських судів і в навчальному процесі.

РОЗДІЛ 1 НАКАЗНЕ ПРОВАДЖЕННЯ ЯК ІНСТИТУТ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

1.1. Доктринальні підходи до визначення наказного провадження

Наказне провадження в господарському процесі належить до тих інститутів процесуального права, правова природа яких залишається предметом активних наукових дискусій. Це зумовлено насамперед особливостями його процесуальної форми, яка істотно відрізняється від класичного позовного провадження, а також подвійною функціональною спрямованістю та поєднанням судового контролю з елементами спрощеної процедури підтвердження суб'єктивного права. Відсутність спору про право, формалізований характер розгляду та ухвалення судового рішення без виклику сторін зумовлюють різні підходи до розуміння сутності наказного провадження в доктрині господарського процесуального права.

У загальнотеоретичному вимірі наказне провадження розглядається як форма здійснення правосуддя, що характеризується мінімізацією процесуальних дій суду та учасників справи. У межах цього підходу наголошується, що суд у наказному провадженні не вирішує спір у класичному розумінні, а лише перевіряє наявність формальних підстав для задоволення заявленої вимоги. Така позиція простежується у працях В. В. Комарова, який підкреслює, що наказне провадження є проявом процесуальної економії та спрямоване на оптимізацію судового навантаження за рахунок спрощення процесуальної форми.[3]

Аналогічної позиції дотримується С. Я. Фурса, яка розглядає наказне провадження як особливий різновид судової діяльності, що допускає обмеження окремих принципів судочинства за умови збереження можливості подальшого захисту прав боржника.[4]

Водночас у науковій літературі обґрунтовується підхід, відповідно до якого наказне провадження не може розглядатися виключно як спрощена форма позовного провадження. Представники цього напряму виходять із того, що

наказне провадження має власний предмет правового регулювання, особливу процесуальну мету та специфічний результат у вигляді судового наказу, який за своєю юридичною природою відрізняється від судового рішення, ухваленого за результатами позовного розгляду. О. П. Орлюк та О. М. Вінник зазначають, що наказне провадження спрямоване не на вирішення конфлікту між сторонами, а на підтвердження вже існуючого, документально засвідченого права стягувача[7,6]. У цьому сенсі суд виконує функцію правової верифікації вимоги, а не функцію арбітра між протилежними правовими позиціями.

Особливе місце в доктрині займає питання співвідношення наказного провадження з принципом змагальності. Частина науковців розглядає наказне провадження як допустимий виняток із загального правила змагальності, обґрунтовуючи це відсутністю спору про право на момент звернення до суду.

Так, І. В. Спасибо-Фатєєва звертає увагу на те, що змагальність у наказному провадженні трансформується, але не усувається повністю, оскільки боржник зберігає право на заперечення та ініціювання позовного провадження шляхом подання заяви про скасування судового наказу. [5]

Подібної позиції дотримується В. І. Тертишник, який вказує, що процесуальні обмеження в наказному провадженні мають компенсаторний характер і виправдовуються можливістю подальшого повноцінного судового розгляду.[8]

У доктрині також висловлюється позиція, відповідно до якої наказне провадження слід розглядати як форму превентивного судового захисту. Прихильники цього підходу виходять із того, що судовий наказ виконує не лише функцію судового рішення, а й функцію стимулювання добровільного виконання зобов'язань.

У працях Р. О. Куйбіди та М. М. Гуменюка наголошується, що наказне провадження сприяє стабільності господарського обороту, оскільки дозволяє оперативно реагувати на порушення зобов'язань і водночас запобігати затягуванню судових процедур. У цьому аспекті судовий наказ розглядається як

інструмент підтримання дисципліни виконання договірних зобов'язань у сфері господарювання.

Окремим напрямом наукових досліджень є аналіз наказного провадження крізь призму прав людини та стандартів справедливого суду. У цьому контексті науковці звертають увагу на потенційні ризики обмеження права боржника на доступ до правосуддя. Зокрема, Є. О. Харитонов та О. І. Харитонova зазначають, що формалізований характер наказного провадження може призводити до ситуацій, коли судовий наказ видається за наявності фактичного спору про право, що суперечить самій ідеї цієї процедури. У зв'язку з цим наголошується на необхідності чіткого доктринального визначення критеріїв безспірності вимог та меж судового розсуду при їх оцінці.[9]

Аналіз наукових підходів дозволяє зробити висновок, що наказне провадження в господарському процесі має комплексну правову природу та поєднує в собі елементи судового захисту, процесуальної економії та превентивного правового впливу. Відсутність єдиного доктринального визначення пояснюється багатофункціональністю цього інституту та різними акцентами, які роблять дослідники залежно від обраної методології.

Узагальнюючи наявні наукові позиції, наказне провадження доцільно визначати як самостійний інститут господарського процесуального права, що передбачає спрощену, формалізовану процедуру судового розгляду безспірних вимог без виклику сторін і завершується ухваленням судового наказу як особливої форми судового рішення.

Таке розуміння наказного провадження дозволяє узгодити його процесуальну специфіку з фундаментальними засадами господарського судочинства та створює теоретичне підґрунтя для подальшого дослідження його місця в системі форм судового захисту, а також проблем правозастосування й перспектив удосконалення правового регулювання.

1.2. Місце наказного провадження в системі форм господарського судочинства

Система форм господарського судочинства є складним і багаторівневим процесуальним утворенням, покликаним забезпечити реалізацію права на судовий захист з урахуванням характеру спірних правовідносин, ступеня їх складності та потреби в оперативності судового реагування. У цьому контексті наказне провадження посідає особливе місце, оскільки за своїми ознаками не може бути повністю ототожнене ані з класичним позовним провадженням, ані з іншими спрощеними процесуальними формами, передбаченими господарським процесуальним законодавством.

Відповідно до положень Господарського процесуального кодексу України, господарське судочинство здійснюється у формах наказного, позовного (загального та спрощеного) та окремого провадження (статті 12, 147 ГПК України). Уже сама законодавча класифікація свідчить про визнання наказного провадження самостійною формою реалізації господарського судочинства, а не лише різновидом позовного процесу.[1] Такий підхід законодавця має принципове значення для розуміння функціонального призначення наказного провадження та його ролі в загальній системі процесуальних засобів судового захисту.

На відміну від позовного провадження, яке за своєю суттю спрямоване на вирішення спору про право між сторонами, наказне провадження застосовується за відсутності такого спору або за умови, що спір має формальний характер і не потребує повноцінного судового розгляду. Саме ця ознака зумовлює його специфічне місце в системі господарського судочинства — як процесуальної форми, орієнтованої не на змагальне встановлення істини, а на швидке підтвердження очевидного та документально обґрунтованого права стягувача.

Законодавець, закріплюючи наказне провадження у Главі 16 ГПК України, фактично визначив його як альтернативний спосіб судового захисту у справах про стягнення грошових сум або витребування майна за наявності безспірних вимог. При цьому істотною особливістю є те, що суд у наказному

провадженні не досліджує матеріали справи в повному обсязі, не заслуховує пояснень сторін та не здійснює оцінку доказів у класичному розумінні, обмежуючись перевіркою формальної відповідності заявлених вимог вимогам закону. [1] Це дозволяє говорити про наказне провадження як про форму судового контролю з мінімальним рівнем процесуального втручання.

Водночас місце наказного провадження в системі форм господарського судочинства не може бути визначене виключно через його спрощений характер. Важливим є й те, що судовий наказ відповідно до статті 147 ГПК України є судовим рішенням і має силу виконавчого документа. [1] Така обставина істотно відрізняє наказне провадження від позасудових або квазісудових процедур і підтверджує його належність до сфери здійснення правосуддя. У цьому сенсі наказне провадження поєднує в собі риси як судової, так і формалізованої процедури, що зумовлює його проміжне положення між повноцінним судовим розглядом і адміністративно-процедурними механізмами.

Проблемним аспектом визначення місця наказного провадження є його співвідношення зі спрощеним позовним провадженням. Обидві форми спрямовані на забезпечення оперативності судового захисту, однак мають різну процесуальну природу. Спрощене позовне провадження, передбачене розділом III ГПК України, зберігає змагальний характер, передбачає участь сторін і можливість дослідження доказів, хоча й у скороченому форматі. [1] Натомість наказне провадження повністю позбавлене стадії змагального розгляду на момент ухвалення судового рішення, що дозволяє розглядати його як найбільш радикальну форму процесуальної економії в межах господарського судочинства.

Саме ця особливість зумовлює дискусії щодо відповідності наказного провадження принципам господарського процесу, закріпленим у статті 2 ГПК України, зокрема принципам змагальності та рівності учасників процесу. Формально наказне провадження не порушує цих принципів, оскільки боржник має право подати заяву про скасування судового наказу, що автоматично призводить до припинення його дії. [1] Однак на практиці така модель часто

перетворює наказне провадження на попередній етап позовного розгляду, що ставить під сумнів його самостійну цінність як форми судочинства.

Окрему увагу слід звернути на функціональне призначення наказного провадження в системі господарського судочинства. Його основною функцією є розвантаження судів шляхом винесення судових рішень у справах, які не потребують повноцінного судового розгляду. Водночас ця функція не завжди реалізується належним чином, оскільки значна кількість судових наказів скасовується за заявами боржників, що фактично зумовлює повторне звернення до суду в порядку позовного провадження. Така практика свідчить про існування системної проблеми у визначенні меж застосування наказного провадження.

З огляду на зазначене, місце наказного провадження в системі форм господарського судочинства доцільно визначати не лише з позицій законодавчої класифікації, а й з урахуванням його реальної ролі в механізмі судового захисту. Наказне провадження слід розглядати як самостійну, але допоміжну форму господарського судочинства, призначену для оперативного вирішення безспірних вимог за умови чіткого дотримання критеріїв його застосування. Відсутність належного доктринального та практичного розмежування між наказним і позовним провадженням призводить до знецінення цього інституту та зниження ефективності господарського судочинства загалом.

Враховуючи вищевикладене, зауважимо, що наказне провадження посідає особливе, проміжне місце в системі форм господарського судочинства, поєднуючи ознаки судового рішення, процесуальної економії та формалізованого контролю за безспірними вимогами. Усвідомлення цієї специфіки є необхідною передумовою для подальшого аналізу процесуального механізму здійснення наказного провадження та визначення шляхів його вдосконалення.

1.3. Генеза правового регулювання наказного провадження у господарському процесі

Дослідження наказного провадження в господарському процесі неможливе без аналізу історії становлення та розвитку його правового регулювання, оскільки саме генеза цього інституту дозволяє виявити причини сучасних проблем правозастосування та зрозуміти логіку законодавця щодо визначення його процесуальної форми. Наказне провадження не є новелою сучасного господарського процесуального права, а має глибоке історичне підґрунтя, пов'язане з розвитком спрощених процедур судового захисту в європейській та вітчизняній правових системах.

Історично прообрази наказного провадження виникли ще в римському праві у формі спрощених преторських процедур, спрямованих на швидке стягнення безспірних боргів. Подальший розвиток таких механізмів відбувався в середньовічному європейському праві, де формувалися інститути платіжних наказів, покликані забезпечити оперативний захист кредитора без тривалого судового розгляду. Саме ці ідеї згодом були запозичені континентальними правовими системами та стали підґрунтям для формування сучасних моделей наказного і платіжного провадження.

У вітчизняному праві елементи наказного провадження простежуються ще в дореволюційному цивільному процесуальному законодавстві, де існували спрощені процедури видачі судових наказів за безспірними вимогами. Водночас у радянський період розвиток цього інституту відбувався нерівномірно та мав обмежений характер. Господарське судочинство в умовах планової економіки було орієнтоване насамперед на адміністративно-командні методи врегулювання господарських спорів, що зменшувало потребу в ефективних судових механізмах стягнення заборгованості. Попри це, у цивільному процесі радянського періоду інститут судового наказу зберігався, хоча й застосовувався доволі обмежено.[7]

Після здобуття Україною незалежності та формування власної системи господарського судочинства питання запровадження ефективних процесуальних

форм судового захисту набуло особливої актуальності. Перші редакції Господарського процесуального кодексу України не містили розгорнутого регулювання наказного провадження, а основна увага приділялася класичному позовному розгляду спорів між суб'єктами господарювання. Водночас розвиток ринкових відносин, поява масових грошових зобов'язань і зростання заборгованості в господарському обороті зумовили необхідність пошуку спрощених процедур судового стягнення.

Суттєвий етап у генезі правового регулювання наказного провадження пов'язаний із поступовим запозиченням цивільно-процесуальних моделей у господарське судочинство. Ідея судового наказу як швидкого та формалізованого способу захисту прав кредитора була адаптована до специфіки господарських правовідносин, що передбачало врахування професійного статусу сторін та документального характеру більшості зобов'язань. Водночас на ранніх етапах таке запозичення мало фрагментарний характер і не супроводжувалося належним теоретичним обґрунтуванням.

Принципово новий етап розвитку наказного провадження в господарському процесі пов'язаний із судовою реформою та ухваленням нової редакції Господарського процесуального кодексу України у 2017 році. Саме в цій редакції наказне провадження було чітко виокремлено як самостійну форму господарського судочинства та врегульовано у спеціальній главі. Законодавець закріпив перелік вимог, за якими може бути видано судовий наказ, визначив процесуальний порядок його видачі, а також установив механізм захисту прав боржника шляхом подання заяви про скасування судового наказу.

Аналіз норм чинного ГПК України свідчить про прагнення законодавця поєднати процесуальну економію з мінімальними гарантіями судового захисту. Зокрема, судовий наказ відповідно до закону є судовим рішенням і водночас виконавчим документом, що підкреслює його особливий правовий статус. Водночас відсутність стадії судового розгляду із викликом сторін та дослідженням доказів зумовлює низку проблем, які мають глибоке історичне коріння і пов'язані з традиційною недовірою до спрощених форм судочинства.

Гене́за правового регулювання наказного провадження демонструє, що законодавець тривалий час розглядав цей інститут як допоміжний і вторинний щодо позовного провадження. Це позначилося на якості нормативного регулювання, яке й досі характеризується певною фрагментарністю та відсутністю чітких критеріїв безспірності вимог. Наслідком цього є нестабільна судова практика та значна кількість скасованих судових наказів, що фактично нівелює ідею оперативного судового захисту.

Окремої уваги заслуговує вплив європейських стандартів на розвиток наказного провадження в господарському процесі України. Запровадження Європейського платіжного наказу та загальна тенденція до цифровізації й спрощення судових процедур у країнах Європейського Союзу стали додатковим стимулом для реформування національного процесуального законодавства. Водночас українська модель наказного провадження все ще перебуває на стадії становлення та потребує подальшого концептуального вдосконалення.

Таким чином, гене́за правового регулювання наказного провадження у господарському процесі України свідчить про поступовий і непослідовний характер розвитку цього інституту. Його сучасний стан є результатом поєднання історично сформованих підходів до спрощеного судочинства, запозичених моделей та компромісних законодавчих рішень. Усвідомлення цих історичних передумов є необхідною умовою для подальшого аналізу процесуально-правового механізму наказного провадження та обґрунтування напрямів його вдосконалення.

РОЗДІЛ 2

ПРОЦЕСУАЛЬНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗДІЙСНЕННЯ НАКАЗНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

2.1. Юридичні передумови виникнення наказного провадження

Наказне провадження в господарському процесі виникає не автоматично, а за наявності сукупності юридичних передумов, які зумовлюють можливість застосування цієї спрощеної процесуальної форми. Саме визначення та правильне тлумачення таких передумов має принципове значення для правозастосовної практики, оскільки від цього залежить не лише законність видачі судового наказу, а й ефективність усього механізму наказного провадження як інструменту судового захисту.

У теорії господарського процесуального права юридичні передумови виникнення наказного провадження розглядаються як обставини матеріально-правового та процесуального характеру, з якими закон пов'язує можливість розгляду вимоги в порядку наказного провадження. Як зазначає В. В. Комаров, процесуальна форма судового захисту завжди зумовлюється характером спірних правовідносин і ступенем їх складності, що повною мірою стосується й наказного провадження, застосування якого допускається лише у справах про безспірні вимоги. Подібної позиції дотримується С. Я. Фурса, яка наголошує, що наказне провадження можливе лише за умови відсутності спору про право у матеріально-правовому розумінні.[4]

Ключовою матеріально-правовою передумовою виникнення наказного провадження є безспірність вимоги стягувача. Відповідно до статті 148 Господарського процесуального кодексу України, судовий наказ може бути видано виключно за вимогами, прямо передбаченими законом, зокрема щодо стягнення грошових сум або витребування майна за наявності документального підтвердження зобов'язання. Законодавець, таким чином, обмежує сферу

застосування наказного провадження, виходячи з презумпції очевидності та формальної визначеності права стягувача.[1]

Разом із тим, проблема визначення безспірності вимог залишається однією з найбільш дискусійних у науці та практиці. У працях О. П. Орлюк та О. М. Вінник зазначається, що безспірність у наказному провадженні має формальний характер і не означає абсолютної відсутності заперечень з боку боржника, а лише свідчить про наявність належних документів, які підтверджують зобов'язання. Такий підхід, з одного боку, сприяє оперативності судового розгляду, а з іншого, створює ризик видачі судового наказу за наявності прихованого або потенційного спору про право.[6,7]

Процесуальною передумовою виникнення наказного провадження є подання до господарського суду належним чином оформленої заяви про видачу судового наказу. Відповідно до статті 150 ГПК України, така заява повинна відповідати встановленим законом вимогам щодо змісту та додатків, зокрема містити докази, що підтверджують заявлену вимогу. Як зазначає М. М. Гуменюк, формалізований характер наказного провадження зумовлює підвищені вимоги до якості поданих документів, оскільки саме вони є єдиною підставою для ухвалення судового рішення.[11]

Важливою юридичною передумовою є також суб'єктний склад учасників наказного провадження. Господарський процесуальний кодекс України обмежує можливість застосування наказного провадження колом осіб, які мають право звертатися до господарського суду, а також характером правовідносин, що виникають між ними. У цьому контексті слушною є позиція Р. О. Куйбіди, який підкреслює, що професійний статус суб'єктів господарювання та документальний характер їхніх зобов'язань виправдовують застосування спрощених процесуальних форм, однак не усувають потреби в судовому контролі.[10]

Окрему увагу в доктрині приділено питанню співвідношення юридичних передумов виникнення наказного провадження та принципів господарського судочинства. Зокрема, І. В. Спасибо-Фатєєва звертає увагу на те, що обмеження

змагальності в наказному провадженні є допустимим лише за умови чіткого дотримання законодавчих критеріїв його застосування. Порухення цих критеріїв, зокрема шляхом розширеного тлумачення безспірності вимог, призводить до нівелювання процесуальних гарантій боржника та знижує рівень довіри до цього інституту.[5]

Аналіз судової практики свідчить, що наявність формальних юридичних передумов не завжди гарантує ефективне застосування наказного провадження. Значна кількість судових наказів скасовується за заявами боржників, що вказує на недостатню визначеність критеріїв безспірності та формальний підхід до перевірки підстав для видачі судового наказу. У цьому контексті слушною є думка В. І. Тертишника про необхідність посилення ролі судового розсуду на стадії вирішення питання про можливість застосування наказного провадження.[8]

Аналіз юридичних передумов виникнення наказного провадження в господарському процесі не може бути повноцінним без звернення до судової практики, оскільки саме вона демонструє реальні межі застосування відповідних процесуальних норм та виявляє проблеми їх тлумачення. Незважаючи на формальну визначеність підстав для видачі судового наказу, закріплених у статтях 147-148 Господарського процесуального кодексу України, практика господарських судів свідчить про неоднаковий підхід до оцінки ключової передумови наказного провадження - безспірності вимоги.

Верховний Суд у складі Касаційного господарського суду неодноразово наголошував, що безспірність вимоги в наказному провадженні не зводиться виключно до формальної наявності документів, які підтверджують зобов'язання.

Так, у постанові від 24 липня 2018 року у справі № 903/125/18 Верховний Суд зазначив, що суд, вирішуючи питання про видачу судового наказу, зобов'язаний оцінювати не лише відповідність заяви вимогам процесуального закону, а й зміст поданих документів з точки зору можливості існування спору про право. Суд підкреслив, що якщо з матеріалів заяви вбачається неоднозначність правовідносин або потенційна наявність заперечень з боку

боржника, така вимога не може бути розглянута в порядку наказного провадження, а має вирішуватися за правилами позовного процесу.[12]

Зазначена правова позиція має принципове значення для розуміння юридичних передумов виникнення наказного провадження, оскільки вона фактично розширює зміст судового контролю на стадії вирішення питання про видачу судового наказу. Судовий контроль у цьому випадку не обмежується перевіркою формальних реквізитів заяви, а передбачає мінімальну, проте обов'язкову оцінку матеріально-правової природи вимоги. Такий підхід узгоджується з доктринальною позицією О. П. Орлюк та І. В. Спасибо-Фатєєвої, які вказують, що формалізований характер наказного провадження не може виправдовувати автоматизм у прийнятті судових рішень.[5,7]

Разом із тим практика судів першої інстанції свідчить про те, що зазначений підхід Верховного Суду не завжди послідовно реалізується. У низці випадків господарські суди видають судові накази за наявності лише формального підтвердження заборгованості, не звертаючи уваги на попередні договірні спори, листування між сторонами або наявність претензій щодо розміру чи підстав виникнення боргу. Показовим у цьому контексті є приклад судової практики Господарського суду міста Києва у справі № 910/8002/23, у якій судовий наказ був виданий за вимогою про стягнення заборгованості, однак у подальшому боржник скористався правом на його скасування. Така ситуація є типовою для наказного провадження і свідчить про те, що формальне дотримання юридичних передумов не завжди гарантує ефективність цієї процесуальної форми.

Особливістю правового регулювання наказного провадження є те, що відповідно до статті 157 ГПК України судовий наказ підлягає скасуванню у разі подання боржником заяви про його скасування в установлені строки без необхідності з'ясування обґрунтованості заперечень.[1] Судова практика підтверджує, що сам факт подання такої заяви є достатньою процесуальною підставою для скасування судового наказу. Це, з одного боку, забезпечує мінімальні процесуальні гарантії боржника, а з іншого - фактично нівелює

значення попередньої оцінки юридичних передумов виникнення наказного провадження, перетворюючи його на формальний етап, що передує позовному розгляду.

Окремі ухвали господарських судів свідчать також про намагання обмежити надмірне застосування наказного провадження. Так, у низці рішень суди відмовляють у видачі судового наказу повністю або частково, якщо заявлені вимоги виходять за межі переліку, визначеного статтею 148 ГПК України, або мають складний правовий характер. Подібні підходи демонструють усвідомлення судами необхідності чіткого дотримання юридичних передумов наказного провадження як умови його легітимності.

Таким чином, аналіз судової практики підтверджує, що юридичні передумови виникнення наказного провадження мають не лише формально-нормативний, а й оціночний характер. Відсутність чітких законодавчих критеріїв безспірності вимог та меж судового розсуду зумовлює нестабільність правозастосування й призводить до масового скасування судових наказів. Це свідчить про необхідність подальшого наукового осмислення та нормативного уточнення юридичних передумов наказного провадження з метою забезпечення його реальної ефективності як самостійної форми господарського судочинства.

2.2. Стадійна структура наказного провадження в господарському процесі

Наказне провадження в господарському процесі, попри його спрощений характер, має внутрішню стадійну побудову, яка забезпечує реалізацію основних функцій цього інституту та водночас відмежовує його від позовного провадження. Стадійність наказного провадження є проявом загальної закономірності господарського процесу, відповідно до якої будь-яка форма судочинства реалізується через послідовність взаємопов'язаних процесуальних дій суду та учасників процесу. Водночас специфіка наказного провадження зумовлює суттєве спрощення та скорочення таких стадій, що викликає дискусії щодо їх повноцінності та відповідності принципам господарського судочинства.

У науковій літературі стадійна структура наказного провадження визначається по-різному. Одні автори обмежуються виокремленням двох основних стадій, а саме, видачі судового наказу та його скасування, інші ж наполягають на більш деталізованому підході, включаючи стадію звернення до суду, перевірку підстав для видачі наказу, набрання ним законної сили та виконання.

Так, В. В. Комаров зазначає, що стадійність у наказному провадженні має умовний характер, оскільки окремі процесуальні етапи злиті між собою та не мають самостійного процесуального оформлення. Натомість О. М. Вінник наголошує, що навіть за спрощеної процедури наказне провадження не втрачає ознак самостійного процесуального механізму, а отже, потребує стадійного аналізу.[3]

Початковою стадією наказного провадження є звернення стягувача до господарського суду із заявою про видачу судового наказу. Відповідно до статей 149-150 Господарського процесуального кодексу України, така заява повинна відповідати чітко визначеним вимогам щодо змісту, форми та додатків.

Особливістю цієї стадії є підвищений рівень формалізації, оскільки суд у подальшому не має можливості витребувати додаткові докази або з'ясувати обставини справи шляхом змагального розгляду. Як справедливо зазначає М. М. Гуменюк, саме на стадії подання заяви концентрується основний процесуальний тягар доказування, що істотно відрізняє наказне провадження від позовного.[11]

Наступною стадією є перевірка судом наявності юридичних підстав для видачі судового наказу. У межах цієї стадії суд здійснює формально-змістовну оцінку поданих матеріалів з точки зору відповідності вимоги переліку, визначеному статтею 148 ГПК України, а також з огляду на критерій безспірності. Хоча наказне провадження не передбачає судового засідання, суд не позбавлений обов'язку мінімального судового контролю. Верховний Суд у своїй практиці неодноразово підкреслював, що суд має відмовити у видачі судового наказу, якщо з матеріалів заяви вбачається наявність потенційного

спору про право. Ця стадія є ключовою з точки зору забезпечення балансу між процесуальною економією та захистом прав боржника.

У разі встановлення наявності всіх передбачених законом умов суд переходить до стадії видачі судового наказу. Відповідно до статті 152 ГПК України, судовий наказ видається без виклику сторін і без проведення судового засідання та за своєю юридичною природою є судовим рішенням.[1] Особливістю цієї стадії є відсутність мотивувальної частини судового акта в традиційному розумінні, що зумовлює критику з боку науковців. Зокрема, І. В. Спасибо-Фатєєва зазначає, що відсутність розгорнутого мотивування ускладнює оцінку законності судового наказу та обмежує можливості прогнозування судової практики.[5]

Наступною стадією наказного провадження є стадія повідомлення боржника та набрання судовим наказом законної сили. Згідно зі статтями 155, 156 ГПК України, копія судового наказу надсилається боржнику, який має право протягом встановленого строку подати заяву про його скасування. Саме на цій стадії відбувається трансформація процесуальної моделі наказного провадження, оскільки боржник отримує можливість реалізувати право на заперечення без необхідності їх обґрунтування по суті. Такий механізм, з одного боку, забезпечує мінімальні гарантії права на судовий захист, а з іншого зумовлює формальний характер значної частини наказних проваджень.

Стадія скасування судового наказу має особливе значення в стадійній структурі наказного провадження. Відповідно до статті 157 ГПК України, судовий наказ підлягає скасуванню у разі подання боржником відповідної заяви у встановлений строк, незалежно від мотивів заперечень.

Як зазначає В. І. Тертишник, така модель свідчить про презумпцію потенційної спірності будь-якої вимоги та фактично перетворює наказне провадження на умовну процедуру, результат якої залежить не від юридичної обґрунтованості вимоги, а від процесуальної активності боржника.[8]

Завершальною стадією наказного провадження є стадія виконання судового наказу у разі набрання ним законної сили. Судовий наказ відповідно до

статті 147 ГПК України є виконавчим документом і може бути пред'явлений до примусового виконання. Водночас практика свідчить, що значна частина судових наказів не доходить до цієї стадії через їх скасування, що ставить під сумнів ефективність стадійної моделі наказного провадження в цілому.

Отже, стадійна структура наказного провадження в господарському процесі є спрощеною, але логічно завершеною системою процесуальних дій, спрямованих на оперативне вирішення безспірних вимог. Водночас формалізований характер окремих стадій та автоматизм механізму скасування судового наказу зумовлюють проблеми правозастосування й потребують подальшого наукового осмислення та вдосконалення законодавчого регулювання.

2.3. Процесуальні засоби оскарження та скасування судового наказу і їх правові наслідки

Особливістю наказного провадження в господарському процесі є специфічний механізм перегляду судового наказу, який істотно відрізняється від апеляційного та касаційного оскарження судових рішень, ухвалених у позовному провадженні. Законодавець, запроваджуючи спрощену процедуру видачі судового наказу, одночасно передбачив спеціальні процесуальні засоби захисту прав боржника, ключовим з яких є право на подання заяви про скасування судового наказу. Саме цей механізм визначає баланс між процесуальною економією та гарантіями права на судовий захист.

Відповідно до статті 157 Господарського процесуального кодексу України, боржник має право протягом встановленого законом строку подати заяву про скасування судового наказу.[1] Характерною ознакою цього процесуального засобу є те, що суд не з'ясовує обґрунтованість заперечень боржника по суті заявленої вимоги. Достатнім є сам факт подання заяви у встановлений строк. Такий підхід суттєво відрізняється від класичного механізму оскарження судових рішень і зумовлює формальний характер контролю за законністю судового наказу на цій стадії.

У науковій літературі зазначений механізм оцінюється неоднозначно. Так, І. В. Спасибо-Фатєєва вказує, що автоматизм скасування судового наказу є виправданим з точки зору забезпечення мінімальних процесуальних гарантій боржника, оскільки наказне провадження здійснюється без його участі.

Водночас В. І. Тертишник звертає увагу на те, що така модель фактично нівелює значення судового контролю на стадії видачі судового наказу та створює ситуацію, за якої результат наказного провадження залежить виключно від процесуальної активності боржника, а не від юридичної обґрунтованості вимоги.[8]

Процесуальна природа заяви про скасування судового наказу також є предметом доктринальних дискусій. Частина науковців розглядає її як особливу форму процесуального заперечення, інші, як самостійний процесуальний інститут, який не може бути ототожнений із апеляційним чи касаційним оскарженням. Така позиція є обґрунтованою, оскільки подання заяви про скасування не передбачає перевірки судового наказу на предмет законності чи обґрунтованості, а лише запускає механізм припинення його дії.

Окремої уваги заслуговує питання правових наслідків скасування судового наказу. Відповідно до частини третьої статті 157 ГПК України, у разі скасування судового наказу суд роз'яснює стягувачу право звернутися до суду з відповідною вимогою в порядку позовного провадження. Таким чином, скасування судового наказу не позбавляє стягувача права на судовий захист, а лише змінює процесуальну форму його реалізації. У цьому аспекті наказне провадження фактично виконує функцію попереднього фільтра, який дозволяє відокремити безспірні вимоги від тих, що потребують повноцінного змагального розгляду.

Разом із тим судова практика свідчить, що значна частина судових наказів скасовується без подальшого звернення стягувача до суду в порядку позовного провадження. Це може бути зумовлено як економічною недоцільністю подальшого судового спору, так і небажанням сторін нести додаткові процесуальні витрати. Така ситуація, з одного боку, підтверджує превентивний

характер наказного провадження, а з іншого, ставить під сумнів його ефективність як механізму остаточного судового захисту.

Проблемним є також питання можливості оскарження судового наказу поза межами процедури його скасування. Чинне господарське процесуальне законодавство не передбачає апеляційного чи касаційного оскарження судового наказу як такого, що обумовлено його особливою правовою природою. Верховний Суд у своїй практиці послідовно виходить із того, що судовий наказ може бути переглянутий виключно шляхом його скасування в порядку, встановленому статтею 157 ГПК України.[1] Такий підхід забезпечує чіткість процесуальної моделі, але водночас обмежує можливості судового контролю за законністю судового наказу.

Значення правових наслідків скасування судового наказу полягає також у тому, що з моменту його скасування він втрачає силу виконавчого документа і не може бути пред'явлений до примусового виконання. Це має важливе практичне значення для забезпечення балансу інтересів сторін, оскільки унеможливорює виконання судового акта, ухваленого без участі боржника, за наявності його заперечень.

Тому можливо зробити наступний висновок, що процесуальні засоби оскарження та скасування судового наказу в господарському процесі мають специфічний, формалізований характер і є ключовим елементом механізму захисту прав боржника в наказному провадженні. Водночас автоматизм скасування судового наказу та відсутність повноцінного перегляду його законності зумовлюють необхідність подальшого наукового осмислення та можливого вдосконалення правового регулювання з метою підвищення ефективності наказного провадження як самостійної форми господарського судочинства.

РОЗДІЛ 3 ПРОБЛЕМИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ НАКАЗНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

3.1. Актуальні проблеми застосування наказного провадження в господарських судах

Незважаючи на нормативне закріплення наказного провадження як самостійної форми господарського судочинства, практика його застосування в господарських судах України свідчить про наявність низки системних проблем, які істотно знижують ефективність цього інституту. Більшість таких проблем має комплексний характер і зумовлена як недосконалістю законодавчого регулювання, так і особливостями судової практики та поведінки учасників процесу.

Однією з ключових проблем є відсутність чітких і однозначних критеріїв визначення безспірності вимог, що є основною передумовою застосування наказного провадження. Хоча стаття 148 Господарського процесуального кодексу України містить перелік вимог, за якими може бути видано судовий наказ, сам по собі цей перелік не усуває необхідності оціночного підходу з боку суду. Як справедливо зазначають О. П. Орлюк та О. М. Вінник, безспірність у наказному провадженні має формально-юридичний характер, однак на практиці суди змушені виходити за межі формальної перевірки документів, оцінюючи потенційну наявність спору про право. [6,7] Відсутність законодавчо закріплених критеріїв такої оцінки призводить до неоднакової судової практики та правової невизначеності.

Тісно пов'язаною з цією проблемою є надмірний формалізм у підході судів першої інстанції до перевірки підстав для видачі судового наказу. У низці випадків суди обмежуються перевіркою відповідності заяви формальним вимогам ГПК України, не враховуючи змісту правовідносин між сторонами, наявності претензійного листування або попередніх спорів. Як наслідок, судові накази видаються за вимогами, які фактично мають спірний характер, що

зумовлює їх подальше масове скасування. Така практика, на що звертає увагу В. В. Комаров, нівелює саму ідею наказного провадження як інструменту швидкого та ефективного судового захисту.

Ще однією суттєвою проблемою є автоматизм механізму скасування судового наказу. Відповідно до статті 157 ГПК України, подання боржником заяви про скасування судового наказу у встановлений строк є безумовною підставою для його скасування незалежно від обґрунтованості заперечень.[1] З одного боку, такий підхід забезпечує мінімальні процесуальні гарантії боржника, з іншого фактично перетворює наказне провадження на формальну процедуру, результат якої залежить виключно від процесуальної активності сторін. У доктрині господарського процесуального права це явище розглядається як прояв дисбалансу між принципом процесуальної економії та принципом ефективного судового захисту.

Практика господарських судів свідчить, що значна кількість судових наказів скасовується без подальшого звернення стягувачів до суду в порядку позовного провадження. Така ситуація може бути зумовлена як економічною недоцільністю продовження судового спору, так і використанням наказного провадження як інструменту психологічного або процесуального тиску на боржника. У цьому контексті наказне провадження частково втрачає своє функціональне призначення та перетворюється на засіб досудового впливу, що викликає обґрунтовану критику з боку науковців.

Окремої уваги заслуговує проблема співвідношення наказного провадження зі спрощеним позовним провадженням. На практиці відсутність чітких критеріїв розмежування цих форм судочинства призводить до ситуацій, коли однакові за своєю правовою природою вимоги розглядаються судами за різними процесуальними процедурами. Це негативно впливає на передбачуваність судової практики та ускладнює реалізацію права на ефективний судовий захист. Як зазначає І. В. Спасибо-Фатеева, така конкуренція процесуальних форм є свідченням незавершеності концепції спрощеного судочинства в господарському процесі.[5]

Не менш важливою проблемою є обмеженість судового контролю на стадії видачі судового наказу. Відсутність судового засідання, змагальності та мотивувальної частини судового наказу ускладнює оцінку законності такого судового акта та позбавляє сторони можливості зрозуміти логіку судового рішення. Це знижує рівень довіри до наказного провадження та обмежує його превентивний потенціал.

На сьогодні, актуальні проблеми застосування наказного провадження в господарських судах мають системний характер і свідчать про наявність глибинних суперечностей між законодавчою моделлю цього інституту та практикою її реалізації. Виявлені проблеми зумовлюють необхідність подальшого вдосконалення правового регулювання наказного провадження, що потребує комплексного підходу з урахуванням доктринальних позицій, судової практики та принципів господарського судочинства.

3.2. Забезпечення процесуальних гарантій учасників наказного провадження

Забезпечення процесуальних гарантій учасників наказного провадження є одним із найбільш дискусійних питань сучасного господарського процесуального права, оскільки сама природа цієї форми судочинства передбачає істотне обмеження окремих процесуальних принципів. Наказне провадження, будучи спрямованим на оперативний судовий захист безспірних вимог, неминуче трансформує класичні механізми реалізації права на суд, що зумовлює необхідність пошуку балансу між процесуальною економією та ефективним захистом прав сторін.

Однією з ключових особливостей наказного провадження є обмеження принципу змагальності, закріпленого в статті 13 Господарського процесуального кодексу України. Відсутність судового засідання, неповідомлення боржника на стадії вирішення питання про видачу судового наказу та ухвалення судового рішення без заслуховування позиції сторін свідчать про істотне звуження процесуальних можливостей боржника. У доктрині господарського

процесуального права така модель визнається допустимою лише за умови наявності компенсаторних механізмів, які забезпечують реальну можливість відновлення порушених процесуальних прав.

Основним таким компенсаторним механізмом є право боржника на подання заяви про скасування судового наказу. Відповідно до статті 157 ГПК України, боржник має право оскаржити судовий наказ шляхом подання відповідної заяви у встановлений законом строк без необхідності обґрунтування своїх заперечень.[1]

Як зазначає І. В. Спасибо-Фатєєва, автоматизм скасування судового наказу є своєрідною процесуальною компенсацією за відсутність змагальності на початковій стадії наказного провадження. Водночас такий механізм не позбавлений недоліків, оскільки фактично нівелює судовий контроль на стадії видачі судового наказу.[5]

Не менш важливою процесуальною гарантією є обмеження сфери застосування наказного провадження колом вимог, визначених законом. Стаття 148 ГПК України містить вичерпний перелік підстав для видачі судового наказу, що покликане запобігти його використанню у справах зі складним або спірним матеріально-правовим змістом. Проте практика господарських судів свідчить, що навіть у межах цього переліку можливі ситуації, коли заявлені вимоги фактично потребують повноцінного судового розгляду, що зумовлює ризик порушення прав боржника.

Процесуальні гарантії стягувача в наказному провадженні також мають свою специфіку. З одного боку, стягувач отримує можливість оперативного судового захисту без необхідності доведення вимоги в змагальному процесі. З іншого ця нестабільність судових наказів та їх масове скасування створюють ситуацію правової невизначеності, за якої стягувач не може розраховувати на остаточність судового рішення. У цьому контексті слушною є позиція В. В. Комарова, який зазначає, що надмірна формалізація механізму скасування судового наказу негативно впливає на ефективність захисту прав кредитора.[3]

Окремої уваги заслуговує питання відповідності наказного провадження стандартам права на справедливий суд, закріпленим у статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. У практиці Європейського суду з прав людини визнається допустимість спрощених форм судочинства за умови, що сторона має реальну можливість оскаржити судові рішення та домогтися його перегляду в змагальній процедурі.[2] У цьому сенсі українська модель наказного провадження формально відповідає зазначеним стандартам, однак на практиці ефективність таких гарантій значною мірою залежить від рівня правової обізнаності учасників процесу.

Проблемним аспектом забезпечення процесуальних гарантій є також обмеженість мотивування судового наказу. Відсутність розгорнутої мотивувальної частини ускладнює оцінку законності судового акту та позбавляє сторони можливості зрозуміти правову логіку суду. Це негативно впливає на передбачуваність судової практики та знижує довіру до наказного провадження як форми судового захисту.

Отже, забезпечення процесуальних гарантій учасників наказного провадження має суперечливий характер і перебуває у стані постійного балансу між спрощенням процедури та необхідністю дотримання фундаментальних принципів господарського судочинства. Існуючі гарантії не завжди забезпечують належний рівень захисту прав як боржника, так і стягувача, що зумовлює потребу в подальшому вдосконаленні правового регулювання наказного провадження з урахуванням доктринальних напрацювань і судової практики.

3.3. Перспективи розвитку наказного провадження в умовах реформування господарського судочинства

Сучасний стан правового регулювання наказного провадження в господарському процесі свідчить про наявність структурних недоліків, які перешкоджають реалізації його основного призначення забезпечення швидкого,

ефективного та остаточного судового захисту безспірних вимог. Реформування господарського судочинства вимагає не декларативного розширення сфери застосування наказного провадження, а цілеспрямованого усунення тих нормативних і процесуальних прогалин, які зумовлюють його формалізацію та низьку практичну результативність.

Першочерговою проблемою є відсутність законодавчо визначеного змісту поняття безспірності вимоги. Чинна редакція статті 148 Господарського процесуального кодексу України містить перелік вимог, за якими може бути видано судовий наказ, однак не встановлює критеріїв, за якими суд має оцінювати їх безспірність. Це призводить до ситуації, коли однакові за своєю правовою природою вимоги по-різному оцінюються судами, що підтверджується нестабільною судовою практикою та масовим скасуванням судових наказів. У зв'язку з цим доцільним є доповнення статті 148 ГПК України окремою частиною, у якій *безспірність вимоги* визначалася б як така, що підтверджується письмовими доказами та за якою з поданих матеріалів не вбачається заперечень боржника щодо підстав виникнення або розміру зобов'язання. Таке уточнення дозволило б звузити дискрецію суду та підвищити передбачуваність правозастосування.

Другою системною проблемою є надмірний формалізм стадії видачі судового наказу, що поєднується з фактичною відсутністю мотивування судового рішення. Судовий наказ як судовий акт відповідно до статті 147 ГПК України має силу судового рішення, однак не містить мотивувальної частини, що унеможливує перевірку правильності правової оцінки вимоги. У цьому аспекті доцільним є внесення змін до статті 152 ГПК України шляхом запровадження обов'язку суду стисло зазначати у судовому наказі підстави визнання вимоги такою, що підлягає розгляду в наказному провадженні.[1] Такий підхід не порушить спрощений характер процедури, але сприятиме підвищенню прозорості судової діяльності та довіри до цього інституту.

Окремої уваги потребує механізм скасування судового наказу, який у чинному законодавстві має безумовний характер. Відповідно до статті 157 ГПК

України, судовий наказ скасовується автоматично за заявою боржника незалежно від змісту заперечень. Практика свідчить, що такий механізм фактично перетворює наказне провадження на попередній, необов'язковий етап позовного процесу та знижує його процесуальну цінність. У цьому контексті доцільним є перегляд підходу до скасування судового наказу шляхом надання суду повноважень оцінювати характер заперечень боржника. Законодавчо це може бути реалізовано шляхом доповнення статті 157 ГПК України положенням, відповідно до якого суд відмовляє у скасуванні судового наказу, якщо подані заперечення не стосуються суті матеріально-правової вимоги або мають очевидно формальний характер. Така модель сприятиме зменшенню зловживань процесуальними правами та підвищенню стабільності судових наказів.

Ще однією проблемою є відсутність чіткого розмежування між наказним провадженням і спрощеним позовним провадженням. Конкуренція цих форм судочинства негативно впливає на єдність судової практики та ускладнює реалізацію права на ефективний судовий захист. У зв'язку з цим доцільним є законодавче закріплення пріоритетності наказного провадження для вимог, що відповідають критеріям безспірності, із одночасним встановленням заборони на їх розгляд у порядку спрощеного позовного провадження без належного обґрунтування.

Отже, перспективи розвитку наказного провадження в умовах реформування господарського судочинства пов'язані з необхідністю переходу від формального до функціонального регулювання цього інституту. Запропоновані зміни спрямовані на підвищення правової визначеності, зменшення кількості скасованих судових наказів та забезпечення реальної ефективності наказного провадження як самостійної форми господарського судочинства.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження засвідчило, що наказне провадження в господарському процесі України є самостійною формою судочинства, покликаною забезпечити оперативний судовий захист безспірних вимог суб'єктів господарювання. Його існування обґрунтоване потребами процесуальної економії та розвантаження господарських судів, однак чинна модель наказного провадження характеризується низкою концептуальних і прикладних недоліків, які істотно знижують його ефективність.

У ході дослідження встановлено, що відсутність єдиного доктринального підходу до визначення правової природи наказного провадження негативно впливає на практику його застосування. Водночас найбільш обґрунтованим є підхід, відповідно до якого наказне провадження слід розглядати як автономний інститут господарського процесуального права, що має власну процесуальну мету, стадійну структуру та специфічну форму судового рішення тобто судовий наказ. Такий підхід дозволяє адекватно пояснити обмеження змагальності та спеціальний механізм скасування судового наказу.

Аналіз місця наказного провадження в системі форм господарського судочинства показав, що воно займає проміжне положення між позовним і спрощеним позовним провадженням, що на практиці призводить до конкуренції процесуальних форм. Відсутність чіткого законодавчого розмежування між ними зумовлює неоднакову судову практику та порушує принцип правової визначеності.

Дослідження процесуально-правового механізму здійснення наказного провадження дозволило дійти висновку, що його ключовою юридичною передумовою є безспірність вимоги, однак чинне законодавство не містить критеріїв її визначення. Це призводить до формального підходу судів до видачі судових наказів і, як наслідок, до їх масового скасування. Судова практика Верховного Суду підтверджує, що формальна відповідність вимоги переліку, визначеному статтею 148 Господарського процесуального кодексу України, не гарантує можливості її розгляду в наказному провадженні.

Стадійний аналіз наказного провадження засвідчив, що, попри спрощений характер, воно є логічно завершеною процесуальною системою. Водночас автоматизм механізму скасування судового наказу відповідно до статті 157 ГПК України фактично нівелює значення попередніх стадій і перетворює наказне провадження на формальний попередній етап позовного розгляду.

Окрему проблему становить забезпечення процесуальних гарантій учасників наказного провадження. Надмірне спрощення процедури на користь боржника шляхом безумовного скасування судового наказу порушує баланс інтересів сторін і знижує ефективність захисту прав стягувача. Водночас відсутність мотивування судового наказу унеможлиблює оцінку правильності судового розсуду та негативно впливає на передбачуваність судової практики.

З урахуванням виявлених проблем обґрунтовано необхідність внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, спрямованих на вдосконалення наказного провадження. Зокрема, доцільним є законодавче закріплення поняття *безспірності вимоги* у статті 148 ГПК України шляхом визначення її як вимоги, підтвердженої письмовими доказами, за якою з поданих матеріалів не вбачається заперечень боржника щодо підстав або розміру зобов'язання. Така зміна сприятиме уніфікації судової практики та зменшенню кількості скасованих судових наказів.

Обґрунтовано також доцільність запровадження обмеженого мотивування судового наказу шляхом доповнення статті 152 ГПК України вимогою стисло зазначати підстави визнання вимоги такою, що підлягає розгляду в наказному провадженні. Це дозволить підвищити прозорість судових рішень без порушення спрощеного характеру процедури.

Крім того, запропоновано переглянути безумовний характер скасування судового наказу, передбачений статтею 157 ГПК України, шляхом надання суду повноважень відмовляти у його скасуванні у випадках, коли заперечення боржника не стосуються суті матеріально-правової вимоги або мають формальний характер. Такий підхід сприятиме запобіганню зловживанням процесуальними правами та підвищенню стабільності судових наказів.

Таким чином, удосконалення наказного провадження в господарському процесі України потребує переходу від формального до функціонального регулювання цього інституту. Реалізація запропонованих законодавчих змін дозволить забезпечити належний баланс між оперативністю судового захисту та процесуальними гарантіями учасників, а також підвищити ефективність наказного провадження як самостійної форми господарського судочинства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Господарський процесуальний кодекс України : Закон України від 06.11.1991 р. № 1798-ХІІ (у чинній редакції). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
3. Комаров В. В. Господарський процес : підручник. Харків: Право, 2019. 560 с.
4. Фурса С. Я. Наказне провадження як спрощена форма судового захисту. *Право України*. 2017. № 5. С. 102-110.
5. Спасибо-Фатєєва І. В. Процесуальні гарантії у цивільному та господарському судочинстві : монографія. Харків : Право, 2018. 312 с.
6. Вінник О. М. Господарське процесуальне право України : навчальний посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2020. 416 с.
7. Орлюк О. П. Теоретичні проблеми господарського процесуального права : монографія. Київ : Наукова думка, 2017. 284 с.
8. Тертишник В. І. Судові рішення у господарському процесі: проблеми теорії та практики. Київ : Алерта, 2019. 256 с
9. Харитоновна О. І. Спрощені форми судового розгляду: проблеми правозастосування. *Вісник Академії правових наук України*. 2016. № 3. С. 45-52.
10. Куйбіда Р. О. Спрощені форми судочинства в Україні : монографія. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2016. 238 с.
11. Гуменюк М. М. Наказне провадження в господарському процесі України // *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 7. С. 45–49.
12. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 24.07.2018 у справі № 903/125/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/75501994>
13. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 12.03.2019 у справі № 910/16958/18 URL: <https://reyestr.court.gov.ua>

14. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 15.05.2019 у справі № 922/445/19 URL: <https://reyestr.court.gov.ua>

15. Ухвала Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 04.02.2020 у справі № 910/8472/19 URL: <https://reyestr.court.gov.ua>

16. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 03.07.2019 у справі № 12-24гс19 URL: <https://reyestr.court.gov.ua>